

А. Шанг (1952-чи ил).

АБДУЛЛА Шанг, инсанлары хусуси бир гүв-вә илә өзүнә чәбб едон кәзәл мүәллим, гәҗ-гәкш тәрбиячи иди. Бүтүн синиф оңу сонсуа мараг, дәрин бир мәләбәт, бәүҗк бир һәвәсә дин-дәрди. Сәмиҗјәт Шангин варыҗыгына әсәс кәл-фәјҗәт, рәзил иди. Оңуң бүтүн һәракатләр, син-фә кәшшис, салам вермәси, тәләбәләрә көрүшү, өз-вәдүҗүндә бир әхлә вә тәрбия дәрси оларды. Әдәбјәт тарихини, бәдин парчалары тәһлилини динләри, сәрф-нәһв гәдәларынә елә ширин, чәт-җәт сирли кәвәрди ки, дәрсин гуртардыҗы билдирән зәнк үзүрүндә тәләбәрә дәрләрдон тәрбиямәк истәмәздиләр. Оңун өзүнәмәхүсә афоризмләри варды:

Инсанлыҗа гүвәт дәрҗи, сәвкә һәким олмалы.
Зүмәтлә нур бир араҗа кырәз;
Бу күнәшдә вулкән кими һәјәт чәшун,
җаһисынә,
Шәһ-шон јурдлар бир гараныҗ мәрәзләри,
дәһисынә.

Фүзули һаҗында бәлә бир чүмәл иштәтәҗи хошларды:

**КӨРКӘМЛИ
ЈАЗЫЧЫ
БӘ
ПЕДАГОГ
АБДУЛЛА
ШАНГИН
АНАДАН
ОЛМАСЫНЫҢ
90 ИЛЛИНИ**

Аташди, муңир әмәләримлә
Бир күн душарм соҗу мазарә.
Әш-әри-таранәлараримлә
Бир күн сусарм дәнуб губарә.
Бағта ки, бу шаһирә-пәташан,
Дунида на ил гәлар, на бир нам,
Узәдүкчә салаат ичрә шәһ-шәһ,
Сүрдүкчә дамадәм өмүр-хошкәм,
Јад ет мәһн-гаһиба јад ет!

А. ШАНГ. 1908.

У нудулмаз мүәллим

«Фүзули дәрҗәдә гәзәлә хәтирә кәлибр, гәзәлә дәрҗәдә Фүзули».

Фүзулиҗә, Вағифә, Мирзә Фәтәлиҗә, Сәбира, бәшгә көркәмли јазычыларымыза мөләббәти һәд-сини. Бәр бир јазычынән өз сәңҗиҗә чәтлә-рәтин гәјд едәрди. Фүзулинин «Шинаҗәтүнә»-сини кәчәрәк, «Салам вершини, рүшәт дәрҗиләр дәрҗә алмадылар» — чүмәлсини тәһлил дәрҗәдә о за-маншә һәтисәм, дүдм вә һәҗсәлмәз дүһәсини бүтүн мәһәјҗәтини гәбарыҗ шәкилдә ачыб көстә-рәди.

Вағифин јарәдҗычылығынә кәчәрәк Азәрбај-җән дилинин иҗтимадиәринә, аһәмдиәриҗына ху-суслик һәзәри чәбб едәр, шаһрин Азәрбајҗән әдә-бјәтиҗә тарихидиҗә мустәснә мөвҗеҗини тутар-лы, сәмиҗ вә сәрраст йәдәфәләрә елә тәсвир едәрди ки, тәләбәләрини кәздәри гәршиҗында ву-гарды бир һәләһк учарды.

Мирзә Әләкбәр Сәбири сәдәчә кәчкәлә гәлмәс, оңуң шәрһәрини мәктәб сәһнәсинә декларасиҗә дәрҗә мәсләһәт көрәди.

«Әһкинчә» гәзетини Азәрбајҗән мәтбуғаты та-рихидиҗи рәлуңу олдугҗа Јуксәк гәһмәтләндирәр.

гәзәтди инсанлар котирәр, Мирзә Фәтәли Ахун-дәути, Сәјдә Әһәм Ширванини һәсән бәј Зәрра-биҗә мөңтүләриҗидән јардҗычы вәсәтә кими истә-фәдә едәрди.

Шанг мүәллим 1919-чу илдән 1924-чу илин мә-рҗә кими, Јәһин бураһалын күңтүн кими әввәл-ә Бәкы Вирәччә рәзилә мәктәбтини үчүчү син-фәнин, сонра дә иҗкинчә дәрҗәнин иҗтимади мәктә-бинин сон синфини мүрәббиси иди. Тәләбәлар он-дән һеч замән, кичин дә олса, бир нәзәкәтсиз-лик көрәһисин, үрәҗә тоқунуң, хәтирә дәрҗә ағыр сөз ештәмәһисинчәр. Бузуңда бәлә, оңуң мүрәб-биҗә олдугҗу синиф илди Јекунларына қорә әхләҗә биринчи оларды. Иҗкәһин, һәсәсәлмә Шангин бу-түн варыҗына ваһини иди. Иҗтимадиҗымыз дә ја бир гәзәләт үстидә тәләбәни дәрҗәләмәс дә өзү-нә мәхсүс бир јәллә оларды. Шанг иҗтимади тәр-бия кими иштәдјини үзүрүндән бирини бурада гәјд етмәк истәдирәм.

Бир күн франсыз дили дәрси нә исә сонүк ке-чирди. Мүәллим тәләбәләрә о күн маргаландыра билдирди. О замән өз фәаллығи, чәшүңдәгу илә фәргләән тәләбәләрдән бирини вәзәјҗәти бәлә ко-рүб синифдә бир чәһләмә јаратмак истәди, отур-дугҗу јәрә бирдән гузу кими мәзәди. Бу мәсәлә мүдирјәтә чәһләмәлдә. Шанг мүәллим мүдир-ријәтә нә чәбәб вәрдјини биәз билдирмәди; иҗ-тизамы ләмүш тәләбәнини җиһәлиҗә дәрҗин исә аңаҗ бундан ибарәт олдү:

«Мәһ кимлә билдирәрәм вә иҗаһларым ки, ондан бәлә бир һәрақәт бәш вершини олсун». Бузуңда дә бу һәдисә отрафидиҗкә сәһбәт гуртарды. Бү-түн тәләбәрә өзлери үчүн ләзими иҗтиҗә чықар-дылар.

Шанг мүәллим тәләбәләрини көрүш дәрҗәсини кәһшләмәсине, билдирини артаҗына, мәһ һәһи тәләбәтинини әдиһәмәсине әлидә олан бүтүн вә-сәтә вә иҗманларла јардҗм көстәрмәҗи өзүнә вә-зәјҗә билдирди.

О дәрә дәрҗини мәктәбә мүхтәлиф дәрҗәлә-рини, биринчи нәһбәд драм дәрҗәсини олмәҗәһә бәүҗк әһәмјәт вәрәди. Репертуар сәһмәдә, ро-м бәүшүдрәндә дәрҗәк үзвәрәинә јакһидән кә-мәк едәр, мәшг заманы гәһмәтлән көстәршини вәр-рәди.

1919-чу илдә рәзилә мәктәбиндә илдин синиф-ләр үчүн китабхана Шанг мүәллимни сәји вә хидмәти сәјәсидә тәһлил олсунмуду. Китабхана-нда Азәрбајҗән әдәбјәтиҗини өз гәһмәтләни рә-луңдәрини, «Мәдлә Нәсрәдјини» комплекти нә-ләмишди. Китабханада һөҗүвчини Нәриҗини Нәри-мановун дәрҗә әсәрләр, «Ваһадур вә Сонә» романы вә «Пир» һәзәрәҗи дә сәхләһиләрди.

Шангин хәтирәсинә һәсәр олунмүш вә јазыда оңу дә дәрҗә үчүн бәрч билдирә ки, 1921-нә 24-чу илләрдә һәр ил иҗкинчә сифә Нәриҗини Нәри-манов, Дадәш Бунҗадзәдә, Гәзәһур Мусәбјон, Мустәфа Гүлҗеҗә јолдәшлар кәзәрдишәр, Шанг мүәллимдә вә тәләбәләрә сәһбәт едәрдилар. Бү-түн тәләбәлар әдлярини чәкдјини көркәмли дәр-җәт хәдизләрдини Шанга һеч бәүҗк һәрмәт бәл-дирәләрдини шәһидиләр.

Дәрә китабларынин тәрҗити вә ноһриндә Ша-нгин хидмәтләри сәјә-әдүҗә кәлмәс. О заманың шәрһәрндә, бәшгә мәктәбтинин әдәбјәт мүәл-лимдәри чәһиниҗә үзүрүндә оңуң иҗтимади дәрҗә-дән сонра Шанг мүәллимдән мәсләһәт алдылар. Ва-зән тәләбәрә мүхтәлиф мунәсәбәтләрдә Ша-

нги еһнә кәдидә оңу һәмишә охуҗән, јазән вә ја мәсләһәт алмаҗ үчүн көрүшүә кәлмиш мүәл-лимләрә сәһбәт едән көрәдилар. Шанг билми-лә Азәрбајҗән әдәбјәтиҗи отрафиди кәчкәһлә бәрәбәр, рус әдәбјәтиҗинин, дүңдә әдәбјәтиҗини көркәмли әсәрләрини дә тәһлил едәрди. Азәрбај-җән дилинә «Фәус»-дән тәрҗүмә едләнмиш парча-дан охдугҗу шәһи мисра илди дә јардҗыдаһәр:

«Ервәб ки, дүңдәларын фикрим доләшмирәм,
Тәҗибә нә ат вар, нә гәһад вар, нә дә јексон».

Шанг мүәллим билә әсүдә вахтарымызда Пу-шкинин «Кәһтан гызы», «Дүррәксик» вә бәшгә әсәрләрини, Лермонтовун «Иҗтисар» поэмасынә (һәм ориҗиналында, һәм дә Аббас Сәһбәтин чәк күчлү тәрҗүмәсиндә), Гәри Арнопа әдәбјәтиҗи мунәввәрдинди Дәһиҗәлә Дәһоңу «Рәһиҗон Арзу»-суну (јәр кәһмәдә дәрҗә ки, һәһин әсә-ри Шанг һечә иҗтиһадидән әввәд Азәрбајҗән дили-нә тәрҗүмә етмишди), Сераһтин «Дон Иҗтисар»-ну вә бәшгә мәһшүр әсәрләрә охуҗамы мәсләһәт көрәди.

Орта мәктәбин сон синфиндә охуҗаркән мунәв-вә мәктәби тәләбәләрә сәһмиш мүәллим педагоғи вә әдәби фәәлијәтини 20 илдини мунәсәбәт илә 1923-чү илин дәктябрда јулдәҗи кәчәһ тәһкик етмишдир.

Јулдәҗи кәчәһсиндән тәбрик иҗтиҗидә хәлг мәариф комиссары Мустәфа Гүлҗеҗә гәјд етди ки, «Шуралар Азәрбајҗән, әләбәт ки, Шанг кими зәиф вәүчүлдү, сәри бәһнәл, һәмин сәғләм руһлу, сәрәһәмәз иҗради, гүвәһәт-гәһабән мүәл-лимләрә вә рәһбәрләрә мөһтәк иди». О өз тәбри-кини бу сөзләрдә гуртарды: «Јаһсан дәрҗәри вә гәһчәһән мүәллимимиз Тәһмәзәдә».

Јулдәҗи кәчәһ олдугҗа марағи кәчди, мунә-вә мәктәбинә Шангин әдһини вәриһәмә һәттиҗә гәрдәд ола кәчә еләҗ олсунду. Бу, тәһминдә һә-дәс қорар иди, чүнкә бунуҗә дә замән Бәкы тә-ләбәләр, үмунҗиҗәдә Азәрбајҗән иҗтимади ә-һтирәсиндә бәлә бир ифәдә кәһш јардҗыдылар: Шанг әди чәкәһләнә мунәввә мәктәби хәтирә кә-лир, мунәввә мәктәби дәрҗәләдә Шанг.

Јулдәҗи мунәсәбәт иди, «Шанг кәчәһсиндә» бир хәтирә гәһсин дәрҗә, «Тәһмәзәдә Абдулла Шанг» әдәб бир китабчә дә бураҗыһылды. Ки-табтаһын «Дүңдәлар» бәһсәсә о замән Ваһид-чәһлиҗин Исмајил җиһәк әдәб мүәллимни «Ша-һ» шәри илди бәшләмәди:

«Нә дәрҗиләр, бәшөрлә Фирдәвә
Дөнәҗәмәһи, дәрҗилди, дүңдәмә,
Мәһ иҗсан мәләк олсуну дәсә,
Мәһ дәрҗин: бир инсанлы вар, баһынды,
Вә тоһбин шуарн-мунәсәл
Мәһчә Шанг мунәввәдир мөләкә».

Елә билдирә ки, бу шәһәр парчасы Шангин си-мәһс, һәхләл әләһи һәттиҗидә долтун вә һәһгини тәсәввүр кәһр.

Адил ФӘӨНДИҖЕВ.

